

Eksistentiaalinen etiikka

■ PEKKA WAHLSTEDT

Simone de Beauvoir:
Moniselitteisyyden etiikka.
Suomentanut Erika Ruonankoski.
Tutkijaliitto 2011.

Monet ihmiset ajattelevat, että etiikka on valmis kokoelma sääntöjä, jotka kertovat mitä saa tai ei saa tehdä. Hyvä ja paha, oikea ja väärä ovat olemassa yksilön tahdosta ja valinnasta riippumatta. Yksilön on vain otettava selvää, mitä on säädetty ja toimittava näiden sääntöjen mukaisesti.

Mikään ei voisi olla kauempaa eksistentiaalisesta etiikkänäkemyksestä, jota filosofi ja kirjailija Simone de Beauvoir edustaa. Jo kirjan otsikko vihjaa siihen, että etiikka on paljon vaikeampi ja moniselitteisempi asia kuin valmis käsitys olettaa. Moniselitteisyys taas kumpuaa eksistentiaalisesta näkemyksestä, minkälaisia ihminen ja maailma ovat peruluonteeltaan.

Eksistentialismin mukaan ihmisyksilö on pohjimmiltaan avoin ja määrittelemätön. Ihmisen olemuksen ydin on vapaus luoda ja valita arvoja eikä valmiiksi määritelyjen moraalisaäntöjen seuraaminen ja toteuttaminen. Yksilön tulee vapudestaan käsin määritellä ja antaa

sisältö yksiselitteisinä pidetyille arvoille. Tästä äärettömästä vapaudesta ja vapauden mukanaantuomasta äärettömästä yksinäisyydestä valintojen edessä kumpuaa myös syvä epävarmuus ja ahdistus.

Beauvoir esittelee kirjassaan neljä tapaa paeta aitoa vapautta ja yksilöllisyyttä sekä neljä niistä vastaavaa ihmistyyppiä: vakavamielisen ja ali-ihmisen, nihilistin ja seikkailijan. Kaksi ensimmäistä uskovat, että etiikka on valmis ja annettu, kaksi jälkimmäistä taas hylkäävät etiikan tyystin.

Nihilisti on joskus uskonut moraalisiin ja hyvyyden voittoon, mutta on joutunut pettymään ja menettänyt uskonsa tyystin. Seikkailija taas vaihtaa moraalialueita kuin takkia sen mukaan, mistä on hänelle hyötyä. Toiset ihmiset ovat seikkailijalle vain välineitä oman edun ajamisessa. Vakavamielinen ja ali-ihminen kunnioittavat ja seuraavat moraalisia sääntöjä, mutta ottavat ne valmiiksi annettuina ja oikeuttavat ne johonkin korkeampaan tahtoon – Jumalaan tai Valtioon – vetoamalla.

Perusongelma on, että kaikki nämä ihmistyytit torjuvat eri tavoin yksilön ja yksilön radikaalin vapauden. Ne haluavat välttää ahdistuksen ja sen vapaudesta nousevan tosiasian, että mitään yksiselitteistä määritelmää ja rajaa hyvän ja pahan välillä ei ole. Hyvä ja paha ovat moniselitteisiä, joten jokaisen yksilön on omassa sisäisyydessään päätettävä, mitä pitää hyvänä ja pahana.

Jos hyvä ja paha ovat moniselitteisiä, eikä hyvän ja pahan määritelmiä löydy maailmasta melkein yhtä paljon kuin yksilöitäkin? Eikö tämä johda automaattisesti tuhoon ja kaaokseen?

Eksistentialismia – ja sen myötä myös Beauvoiria – onkin syytetty siitä, että se itse pakenee muita yksilöitä ja ulkomaailmaa sekä telkeää eettisen yksilön omaan sisäisyyteensä. Mutta aivan näin asia ei ole. Eksistentialistille toiminta on kaikki kaikessa ja ihminen lähtökohdaisesti suuntautuu aina ulkomaailmaa kohti. Esimerkiksi kun yksilö vihaa tai rakastaa, hän vihaa ja rakastaa aina jotain tiettyä kohdetta. Näin yksilön vapaus todellistuu vasta vapautena johonkin konkreettiseen, ja toisen yksilön kohdatessaan yksilö joutuu tunnustamaan, että tämä on yhtäläillä vapaa kuin hän itsekin.

Beauvoir muistuttaa, mitä kauheuksia usko ehdottomiin arvoihin ja niiden kohottaminen yksilön vapauden yläpuolelle on aikaansaanut. Esimerkiksi Beauvoirin aikana Neuvostoliitto uhraisi työväenluokan vapauttamisen nimissä miljoonia yksilöitä kommunistisen paratiisin vuoksi. Turhaan, koska tuota paratiisia ei koskaan saavutettu. Todellisuus on aina tässä ja nyt, tulevaisuuden visiot ovat vain visioita.

Beauvoir toteaa, että Neuvostoliitossa keinoista tuli päämäärä eli yksilöt vieraantuivat omasta luomuksestaan ja muuttuivat sen tahdottomiksi orjiksi. Vapaa markkinayhteiskunta toimii samalla tavalla vaikka ylistääkin yksilöllisyyttä. Se uhraa vapaan yrittäjyyden nimissä yksilöt talouden ja sen tarjoamien onnenlupausten alttarille, mikä tulee esiin esimerkiksi siinä, että yksilöt tekevät työtä yötä päivää, kunnes palavat loppuun.

Lisäksi nykyihmistä orjuuttavat ja käskevät tavarat sekä niihin kohdistuvat halut ja himot, joita on vaikeampi mieltää vapauden ja yksilöllisyyden vihollisiksi, koska

ne kumpuavat yksilön sisältä. Eksistentialismille vapaus ei rajoitukaan ulkoisten kahleiden poissaoloon, vaan yksilön on katkottava myös sisäiset kahleensa. Vasta silloin yksilö voi julistaa pitävänsä vapautta ainoana herranaan ja ottaa vastuun tekemisistään ja tekemättä jättämisistään.

Kirjoittaja on vapaa kirjoittaja ja kriitikko.